

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

MATJAŽ JAKLIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

MAASTRICHTSKI KONVERGENČNI KRITERIJI: PRIMERJAVA
SLOVENIJE IN LATVIJE

LJUBLJANA, SEPTEMBER 2008

MATJAŽ JAKLIČ

IZJAVA

Študent Matjaž Jaklič izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Mojmirja Mraka, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 8. septembra 2008 Podpis: _____

Kazalo

Uvod.....	1
1 Ekonomska in monetarna unija	2
1.1 Začetki EMU v EU.....	3
1.2 Faze oblikovanja EMU po Delorsovem poročilu.....	4
2 Razlogi za in proti vključitvi EMU	7
3 Pot do evra.....	9
3.1 Predpristopna faza	9
3.2 Faza po pristopu k EU do vključitve v ERM II.....	9
3.3 Sodelovanje v ERM II.....	10
3.4 Uvedba evra.....	10
4 Predstavitev konvergenčnih kriterijev	10
4.1 Inflacija.....	12
4.2 Vzdržnost javnih financ	15
4.3 Javni dolg	17
4.4 Dolgoročne obrestne mere	17
4.5 Sodelovanje v ERM II.....	18
5 Izpolnjevanje kriterijev v Sloveniji in Latviji.....	18
5.1 Inflacija.....	18
5.2 Javnofinančni primanjkljaj.....	21
5.3 Javni dolg	21
5.4 Dolgoročne obrestne mere	22
5.5 Sodelovanje v ERM II.....	22
Sklep	23
Literatura in viri	25

Kazalo slik

<i>Slika 1: Primerjava produktivnosti držav Z EU-27.....</i>	<i>14</i>
<i>Slika 2: Primerjava rasti plač in produktivnosti dela v Latviji</i>	<i>1</i>
<i>Slika 3: Primerjava rasti plač in produktivnosti dela v Sloveniji.....</i>	<i>1</i>
<i>Slika 4: Primerjava metodologij ESA 95 in GFS za Slovenijo.....</i>	<i>1</i>
<i>Slika 5: Stopnja inflacije v Latviji</i>	<i>1</i>
<i>Slika 6: Primerjava PPI indeksa in indeksa rasti plač.....</i>	<i>1</i>
<i>Slika 7: Primerjava stopenj inflacije držav s konvergenčnim kriterijem</i>	<i>1</i>
<i>Slika 8: Gibanje proračunskega primanjkljaja Slovenije in Latvije</i>	<i>1</i>
<i>Slika 9: Primerjava gibanja javnega dolga držav s konvergenčnim kriterijem</i>	<i>1</i>
<i>Slika 10: Primerjava gibanja dolgoročnih obrestnih mer držav s kriterijem</i>	<i>1</i>
<i>Slika 11: Gibanje tečaja latsa</i>	<i>1</i>
<i>Slika 12: Gibanje tečaja tolara</i>	<i>1</i>

Kazalo tabel

<i>Tabela 1: Menjalna razmerja med evrom in valutami držav članic, ki so uvedle evro.....</i>	<i>6</i>
---	----------

Uvod

Vse države, ki so vstopile v Evropsko unijo leta 2004, in tudi države, ki še vstopajo v Evropsko unijo, so zavezane k temu, da sčasoma sprejmejo enotno valuto evro kot njihovo edino plačilno sredstvo. Vendar pa ta korak ni preprost, saj mora vsaka od teh držav za vstop v Ekonomsko in monetarno unijo in prevzem evra izpolnjevati 5 Maastrichtskih kriterijev.

Slovenija je bila prva država, od članic sprejetih v EU leta 2004, ki ji je uspelo prevzeti evro, že kar 3 leta po vstopu v Evropsko unijo. V diplomski nalogi sem želel primerjati izpolnjevanje maastrichtskih kriterijev Slovenije z eno od držav Baltika. Države ob baltskem morju so bile pred vstopom v EU in tudi EMU zelo dobre pri izpolnjevanju vseh kriterijev za prevzem evra, vendar pa jih je čakalo še dvoletno bivanje v ERM II. Izmed baltiških držav, ki so si po gospodarskih kazalcih zelo podobne sem izbral Latvijo. Latvija je s svojo nizko inflacijo in skoraj nikakršnimi primanjkljaji ter nizkim javnim dolgom bila resna kandidatka, da evro prevzame med prvimi, vendar pa se je odločila, da bo v ERM II vstopila leto za Slovenijo in tako nekako izpustila možnost, da bi bila prva od novih članic, ki bi ji to uspelo. Na drugi strani pa je Slovenija skupaj z Litvo in Estonijo v ERM II vstopila kot prva in si z dobrimi rezultati pridobila možnost, da kot prva prevzame evro in da zgled ostalim državam, ki ji bodo sledile. Slovenija je kot prva od novih držav prevzela evro leta 2007. Sprva je kazalo, da bosta evro prevzeli tudi Litva ter Estonija, vendar jima to ni uspelo. Latvija je sprva napovedovala, da ji bo evro uspelo prevzeti že leta 2008. Ni pa pričakovala, da ji bo poskus hitrega vstopa v Evroobmočje povzročilo nenaden skok inflacije, ki je dandanes že dosegla dvomestne številke in ji kar ni videti konca. Inflacija je prekrizala načrte Latviji in jo od svojih ciljev oddaljila še za vsaj nekaj let, če ne še več. Latvija, ter tudi zunanji analitiki napovedujejo, da bo Latviji uspelo šele v prvi polovici naslednjega desetletja, nekje do leta 2013, zato sem se odločil, da raziščem, kakšne so bile okoliščine za to, da je Sloveniji uspelo prevzeti evro v rekordnem času, ter kako Latviji to ni uspelo. Za cilj naloge bom raziskal vzroke v ozadju neuspeha Latvije ter uspeha Slovenije, ter državi primerjal med seboj.

V prvem poglavju se bom osredotočil na nastanek in razvoj Ekonomske in monetarne unije. Predstavil bom njene začetke globoko v prejšnjem stoletju, ter preko velikega števila različnih pogodb in dogovorov, pripeljal zgodovino vse do današnjih dni, ko je v EMU že kar 15 držav članic EU, ki so prevzele evro.

Drugo poglavje bo predstavljajo argumente za ter proti, ki so prisotni pri vsaki državi, ki hoče vstopiti v monetarno unijo. Nekateri so čisto ekonomske narave, medtem ko jih je nekaj tudi zelo političnih. Predstavljena bo tudi teorija optimalnega valutnega območja, ki je bila razvita prav v kontekstu razprave o prednostih in slabostih različnih tečajnih režimov.

V tretjem poglavju bo opisana pot od vstopa v Unijo do dokončnega prevzema evra. Pot ima 4 faze, od predpristopne, preko faze vstopa v EU do faze v ERM II ter na koncu še

dokončnega prevzema skupne valute, evra. Pot ni kratka in traja tudi več let. Že sam pogoj prevzema evra je dvoletno sodelovanje v ERM II.

Predzadnje poglavje je namenjeno predstavitvi posameznega kriterija. Kriterijev je pet in so si med seboj različni. Eden se nanaša na inflacijo, dva na vzdržne javne finance, četrti na dolgoročne obrestne mere, zadnji pa je vsaj dvoletno sodelovanje v ERM II ali tečajni kriterij. Javnofinančna kriterija, ter tečajni kriterij so vseskozi enaki, medtem, ko se ostali kriteriji spreminjajo, saj so izbrani s povprečjem najboljših treh držav. Temu povprečju pa se nato prišteje še določeno število odstotnih točk in seštevek tvori maastrichtski kriterij.

Glavni del moje diplomske naloge pa predstavlja zadnje poglavje. V tem poglavju bom predstavil izpolnjevanje vsakega kriterija posebej. Pri vsakem od kriterijev bo narisana graf primerjave izpolnjevanja Slovenije in Latvije, ter njuna primerjava z maastrichtskim konvergenčnim kriterijem. Vsakemu grafu pa bo sledila tudi kratka razlaga grafa in tudi kratka obrazložitev zakaj država ne izpolnjuje kriterija.

Zadnjemu poglavju pa bo sledil še sklep, kjer bom diplomsko nalogo zaključil v celoto, ter pokomentiral dobljene rezultate.

1 Ekonomska in monetarna unija

Obstaja veliko število integracij različnih velikosti, obsegov ter obveznosti. Monetarna unija je ena bolj poglobljenih unij. Razlikujejo se tudi glede na to v kakšni meri so odpravljene ovire za trgovanje oziroma so poenotene določene (monetarna, fiskalna,...) politike, ločimo področje proste trgovine (*Free trade area*), carinsko unijo, skupni notranji trg, ekonomsko unijo ter monetarno unijo. Skrajna oblika integracije je politična unija, kjer imamo skupne politike, skupne institucije ter tudi skupen denar.

Ekonomska in monetarna unija ima predvsem naslednje značilnosti:

- nacionalne valute posameznih držav so zamenjane s skupno valuto, ki postane edino zakonito plačilno sredstvo v vseh državah, ki so vključene v EMU (v primeru EU je to evro);
- skupna monetarna politika vodena s strani skupne institucije (v primeru EU je to Evropska centralna banka oziroma Eurosistem);
- koordinacija ekonomskih politik.

Ekonomska in monetarna unija (EMU) predstavlja zadnjo fazo ekonomske integracije v EU. To pomeni, da imajo države članice skupno ekonomsko politiko, nekatere skupne institucije, ki so pomembne predvsem za monetarno politiko, 12 držav pa ima tudi skupen denar (evro). Določbe v zvezi z oblikovanjem EMU v skladu z določenim časovnim načrtom so zapisane v Pogodbi o ustanovitvi Evropske skupnosti.

Po trenutno veljavni evropski zakonodaji so določbe o evropski ekonomski in monetarni uniji zapisane v poglavju VII Pogodbe o ustanovitvi Evropske unije, ki je bolj znana kot Maastrichtska pogodba in je bila podpisana leta 1992. Od 98. do 104. člena so zapisane določbe o ekonomski politiki. Členi od 105 do 111 se nanašajo na skupno evropsko monetarno politiko. Od 112. do 115. člena piše o institucionalnih odločbah, od 116. do 124. člena Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti pa so prisotne prehodne določbe. S to pogodbo je bila ekonomska in monetarna unija opredeljena kot formalni cilj združevanja v Evropski uniji.

1.1 Začetki EMU v EU

Prvi predlog o ekonomski in monetarni uniji v EU se je začel z Wernerjevim poročilom iz leta 1970. Ker se to poročilo ni uresničilo, so kasneje ustanovili evropski monetarni sistem, ki naj bi zdržal pritiske nihanja deviznih tečajev. Najpomembnejše za sedanjo ekonomsko in monetarno unijo je Delorsovo poročilo, ki je predvidelo ustanovitev ekonomske in monetarne unije v treh fazah. Oblikovanje EMU kot formalni cilj v Evropski uniji pa je bil zapisan šele v Maastrichtski pogodbi leta 1992.

Wernerjevo poročilo

Pierre Werner je bil luksemburški premier, ki je bil zadolžen za pripravo poročila za zasedanje Sveta ministrov v Benetkah leta 1970. Wernerjevo poročilo je bilo predstavljeno oktobra 1970. V tem načrtu je bil vsebovan tristopenjski načrt oblikovanja ekonomske in monetarne unije, ki naj bi bil uresničen v naslednjih 10 letih. Evropska skupnost naj bi pridobila na pomenu, saj bi se osnovne ekonomske in monetarne odločitve sprejemale na ravni Evropske skupnosti. Proces bi se končal leta 1980 z zaključitvijo tretje faze. Ta načrt zaradi spremenjenih ekonomskih okoliščin, ki so se dogajale v naslednjih letih, ni bil uresničen. Prvi poizkus ustanovitve ekonomske in monetarne unije je bil tako neuspešen in se je hitro končal.

Evropski monetarni sistem

Temeljni cilj uvedbe Evropskega monetarnega sistema (EMS) v letu 1979 je bil oblikovati območje denarne stabilnosti v Evropi, ki naj bi pomenila predvsem stabilnost menjalniških tečajev med valutami EU, pa tudi znižanje in približevanje inflacijskih stopenj med članicami, kar naj bi omogočilo gladek prehod na EMU.

Evropski denarni sistem je bil sestavljen iz treh stebrov (Kumar & Zajc Kejžar, 2006, str. 2):

- ECU, to je bila valutna košarica, sestavljena iz valut vseh držav članic EDS. Uporabljali so jih kot kazalec razlik med valutami evropske skupnosti, kot indikator za intervencijske ukrepe in sredstvo za obračun terjatev in obveznosti med nacionalnimi centralnimi bankami.
- ERM, evropski mehanizem deviznih tečajev, ki je predstavljal sistem fiksnih, vendar prilagodljivih deviznih tečajev. Medsebojno nihanje je bilo dovoljeno za +/- 2,25 odstotka od bilateralnega tečaja. Izjema je bila le Italija, ki ji je bilo dovoljeno nihanje za +/- 6 odstotkov.
- kreditni mehanizmi

Delorsovo poročilo

Leta 1989 je nastalo Delorsovo poročilo, ki je predstavljal načrt ustanovitve ekonomske in monetarne unije. V načrtu je bila predvidena uresničitev s tremi fazami. Poročilo je predlagalo tudi ustanovitev monetarne institucije, ki bi bila odgovorna za oblikovanje in izvajanje monetarne politike ter politike deviznega tečaja. Poročilo je bilo sprejeto, odločeno je bilo, da se prva faza ekonomske in monetarne unije začne 1. julija 1990.

Maastrichtska pogodba

Oblikovanje ekonomske in monetarne unije se v Maastrichtski pogodbi postavlja kot formalni cilj. V tej pogodbi so določili tudi kriterije potrebne za sodelovanje v ekonomski in monetarni uniji v Evropski uniji, poleg tega pa vsebuje tudi določbe o uresničevanju ekonomske in monetarne unije v treh stopnjah v skladu z natančnim časovnim načrtom.

1.2 Faze oblikovanja EMU po Delorsovem poročilu

Delorsovo poročilo je predvidelo tri faze ustanovitve EMU v EU. Vsaka izmed faz pogloblja integracijo, v zadnji fazi pa pride do monetarne unije.

Prva faza

Prva faza EMU se je začela že pred sprejetjem Maastrichtske pogodbe, kjer je bila EMU predstavljena kot formalni cilj, in sicer junija leta 1990. V njej so morale države članice odstraniti ovire za prost pretok kapitala. V veljavo je stopila direktiva o popolni

liberalizaciji pretoka kapitala na enotnem evropskem trgu. Države članice so si morale že od samega začetka prizadevati za zdrave javne finance ter sprejemati razne ukrepe, ki zahtevajo ravnanje v skladu s prepovedjo javnega financiranja. Okrepiti se je moralo tudi sodelovanje med centralnimi bankami držav članic. Prva faza se je končala 31. decembra 1993.

Druga faza

Druga faza ustanovitve EMU se je začela 1. januarja 1994. V tem obdobju se ustanovi Evropski monetarni institut (EMI), ki je bil predhodnik Evropske centralne banke (ECB). Naloga EMI je bila okrepitev sodelovanja med nacionalnimi centralnimi bankami in da okrepi koordinacijo monetarnih politik držav članic ter izpelje potrebne priprave za uvedbo nove skupne valute. Države članice so si prizadevale za izpolnitev konvergenčnih kriterijev, poleg tega pa so morale zagotoviti neodvisnost nacionalnih centralnih bank, saj politični dogodki niso smeli ogroziti stabilnosti tečajev. V tej fazi so potrdili skupno ime valute (evro). Za standardno kratico je bila določena kratica EUR, grafični simbol pa €. Ustanovljen je bil tudi Pakt stabilnosti in rasti. Njegov namen je bil zagotoviti disciplino držav članic pri upravljanju javnih financ. Države so se zavezale, da bodo imele izravnani proračun oziroma proračunski presežek, saj bi drugače lahko prišlo do inflacije, kar bi negativno vplivalo na rast Evropske unije. Če se države ne bi držale določil, bi bile sankcionirane. Takrat je bil vzpostavljen tudi nov mehanizem deviznih tečajev (ERM 2).

Maja 1998 je bila sprejeta odločitev o tem, da bo evro uvedlo 11 držav članic, ki so do tedaj izpolnjevale zahtevane kriterije za uvedbo evra 1. januarja 1999. Mesec kasneje je bila ustanovljena tudi Evropska centralna banka (ECB), ki je nadomestila Evropski monetarni institut (EMI) ter postala glavna institucija v delovanju ekonomske in monetarne unije. Zadnje dejanje v drugi fazi je bila določitev tečajev pri zamenjavi valut držav, ki so uvedle evro. Druga faza se je zaključila 31. decembra 1998.

Tabela 1: Menjalna razmerja med evrom in valutami držav članic, ki so uvedle evro

VALUTA	MENJALNO RAZMERJE
belgijski frank (BEF)	1 EUR = 40,3399 BEF
nemška marka (DEM)	1 EUR = 1,95583 DEM
španska pezeta (ESP)	1 EUR = 166,386 ESP
francoski frank (FRF)	1 EUR = 6,55957 FRF
grška drahma (GRD)	1 EUR = 340,750 GRD
irski funt (IEP)	1 EUR = 0,787564 IEP
italijanska lira (ITL)	1 EUR = 1936,27 ITL
luksemburški frank (LUF)	1 EUR = 40,3399 LUF
nizozemski gulden (NLG)	1 EUR = 2,20371 NLG
avstrijski šiling (ATS)	1 EUR = 13,7603 ATS
portugalski eskudo (PTE)	1 EUR = 200,482 PTE
finska marka (FIM)	1 EUR = 5,94573 FIM

Vir: Konvergenčna merila in gospodarski podatki, Kronika 20. Stoletja, 2000, str. 176-177

Tretja faza

Tretja faza uvedbe EMU se je začela 1. januarja 1999. Z začetkom leta se uvede nova skupna valuta evro, pristojnosti glede vodenja monetarne politike pa se prenesejo na Evrosistem, ki ga sestavljajo Evropska centralna banka in nacionalne centralne banke držav članic. Prva tri leta je bilo prehodno obdobje, ko se je v državah članicah lahko uporabljal evro, ki je bil uveden za to obdobje le kot knjižni denar in nacionalne valute. Ekonomski subjekti so se lahko sami odločali o uporabi evra, na finančnih trgih se je že pričel uporabljati evro. S 1. januarjem 2002 pa so bili uvedeni tudi evro bankovci in kovanci v državah EU, ki so ga sprejele. Vendar pa so bile valute držav članic zakonsko dovoljeno plačilno sredstvo še tri mesece, v nekaterih državah tudi manj. To obdobje je bilo obdobje dvojnega obtoka, kjer so lahko plačevali v domači valuti ali evru. Medtem ko imata Danska in Velika Britanija posebno pravico, da lahko izbirata o prevzemu evra, so s širitvijo EU v letu 2004 nove države članice primorane uvesti evro, vendar pa jim nihče ne nalaga točno določenih časovnih rokov.

2 Razlogi za in proti vključitvi EMU

Vključitev v katerokoli organizacijo prinese svoje dobre in slabe stvari. Države tehtajo prednosti in slabosti svoje vključitve v skupno valuto. Ločimo prednosti na ravni države in prednosti na ravni podjetja. Na ravni države, evro kot enotna valuta, odpravlja nihanja deviznih tečajev nacionalnih valut in s tem stabilizira notranji trg. Odpravljanje valutnih tveganj in transakcijskih stroškov pospešuje ponudbo cenejšega kapitala na skupnem trgu, hkrati pa zagotavlja uspešno prepletanje nacionalnih finančnih trgov. Konvergenčni kriteriji so osnova za uresničitev EMU in so temelj za zdravo ekonomsko rast držav in ekonomski pogoj, za uspešno uvedbo skupnega denarja (Ferlinc & Ješovnik, 2002, str. 9-11.).

Evropski politični razlogi že od vsega začetka pozitivno vplivajo na uvedbo evro in poglobljanje ekonomskega procesa združevanja, saj Evropska unija želi, z njo pa tudi države članice, da bi evro postal politično denarni nasprotnik ameriškemu dolarju in, da bi vplival na mednarodni ugled držav članic. Uresničitev notranjega trga najboljše učinke dosega ob pogoju, da se uvede skupen denar, evro. (Kumar & Zajc Kejžar, 2006)

Prednosti in slabosti uvedbe evra se delijo na dva sklopa. Prvi se navezuje na prednosti ali slabosti za državo, drugi pa na podjetja.

Država ima z uvedbo veliko število prednosti. Najpomembnejše med njimi, so zagotovo nižja inflacija, za katero poskrbi trdnejša valuta, kar zagotovo evro je že od vsega začetka, čeprav je njegova vrednost proti ameriškemu dolarju zelo nihala ob uvedbi. Uvedba skupne valute tudi zniža obrestne mere in pospešuje mednarodno trgovino, saj z enotno valuto ne prihaja do t.i. valutnih tveganj. Tukaj pa so še prednosti kot so npr. manj mednarodnih deviznih rezerv, udeležba pri prednostih mednarodne uporabe skupne valute, povečana kredibilnost monetarne politike, ker devalvacije niso več potrebne itd. Poleg dobrih lastnosti za države prinaša skupna valuta tudi slabosti. Mogoče je najbolj boleča slaba lastnost nove skupne valute je izguba lastne valute, ki je v veliki večini držav predstavljala identiteto države. Prav zaradi tega negativnega razloga, nekatere države ne želijo prevzeti evra, čeprav izpolnjujejo vse kriterije. Med pomembnejšimi slabostmi je tudi izguba lastne monetarne politike, ki je pomembna pri uravnavanju najpomembnejših makroekonomskih kazalcev, kot je inflacija. Zadnja omembe vredna slabost pa je izguba lastne tečajne politike, ki prav tako pomaga državi pri ohranjanju plačilno-bilančnega ravnotežja.

Podjetja na drugi strani imajo prednosti predvsem v znižanju različnih stroškov in tveganj. V monetarni uniji ni več nihanj deviznih tečajev, negotovosti in stroškov zavarovanj pred temi nihanji. Ni več stroškov menjave ene valute v drugo pri trgovini med članicami, večja je transparentnost cen, kar povzroča večjo konkurenčnost. Vredno je omeniti tudi znižanje obrestnih mer, manj računovodskega dela zaradi uporabe ene valute, boljše in jasnejše informacije o stroških in cenah konkurentov itd. Na strani slabosti pa so med najpomembnejšimi prilagoditev opreme in sistemov, usposabljanje zaposlenih, prilagoditve informacijskih sistemov. Manjše število tveganj pa prinese tudi spremembe v strukturi in organizaciji procesov v podjetju.

Poleg splošnih prednosti in koristi skupne valute, ki načelno veljajo za vse države, pa teorija optimalnega valutnega območja izpostavlja še določene strukturne značilnosti gospodarstva, ki vplivajo na večjo ali manjšo možnost nastanka asimetričnih šokov in na večje ali manjše možnosti uporabe alternativnih mehanizmov prilagajanja, ki nadomestijo devizni tečaj v monetarni uniji.

Dva odločilna dejavnika za državo sta:

- Izpostavljenost specifičnih asimetričnim šokom (kot so plačilnobilančne motnje, ki prizadenejo lastno državo, ne pa tudi ostale članice unije),
- Možnosti delovanja alternativnih mehanizmov plačilnobilančnega prilagajanja (npr. fiskalni transferji, mobilnost delovne sile, fleksibilnost plač).

Asimetrični šok je najtežja stvar, ki se lahko zgodi, državi, ki je vstopila v EMU. Asimetrični šok je tisti šok, ki prizadene samo eno članico EMU, medtem ko simetrični šok prizadene več ali manj vse države članice EMU. Pri simetričnem šoku bo prišlo do odgovora ECB na drugi strani pa je pri asimetričnem šoku država odvisna sama od sebe. Če ima država dobre alternativne mehanizme prilagajanja težave ob asimetričnem šoku niso tako velike, kot če je bila država za svojo stabilnost zelo odvisna od svoje monetarne politike.

Tveganje za nastanek asimetričnega šoka je odvisno od strukturnih značilnosti države kot je njena velikost, odprtost, diverzifikacija uvozne in izvozne strukture, finančna povezanost z gospodarstvi EMU, podobnost strukture izvoza in uvoza z ostalimi državami v Uniji itd. Po teh kriterijih sta Slovenija in Latvija državi z nizkim tveganjem za nastanek asimetričnega šoka. Možnosti za nastanek asimetričnega šoka so pogojene tudi z faktorji, ki niso pod nadzorom države (npr. naftni šok) ali pa si jih država sama naredi z neustreznimi politikami ali z odsotnostjo le-teh (npr. previsoke plače). Asimetrični šoki so lahko zunanjsi ali notranjsi izvori, delujejo lahko na strani ponudbe ali povpraševanja, lahko so kratkoročni ali dolgoročni, realni ali nominalni. Iz teh specifičnih lastnosti šoka se mora država potem odločiti kako bo reagirala nanj. Možnosti sta dve, ali bo ukrepala z eno od politik ali pa bo šok financirala. Med najverjetnejšimi asimetričnimi šoki po vključitvi v EMU je mogoče identificirati naslednje dva: na strani povpraševanja pretirano ekspanzijo domačega povpraševanja in ustrezno pregrevanje domačega gospodarstva, povezano z nevarnostjo kreditne ekspanzije, in na strani ponudbe nezadostno mednarodno konkurenčnost gospodarstva z ustreznimi posledicami na nezaposlenost. (Lavrač, 2007, str. 248-249)

Po teoriji je vključitev v monetarno unijo primerna zlasti za majhna odprta gospodarstva, ki imajo diverzificirano proizvodno in izvozno strukturo in so v mednarodni menjavi močno povezana z območjem monetarne unije.

Za take države naj bi bile prednosti skupne valute močnejše od slabosti povezanih z izgubo monetarne suverenosti zaradi izgube lastne valute, vsaj v primerjavi z drugimi državami, ki imajo obratne strukturne značilnosti gospodarstva. Po teoriji skupnega valutnega območja

sta tako Slovenija, kot tudi Latvija primerni za vključitev v monetarno integracijo in prehod na skupno valuto. Podobno velja za ostale srednje evropske države članice z izjemo Poljske, ki je v primerjavi z ostalimi večje ter bolj zaprto gospodarstvo.

3 Pot do evra

Pot do sprejetja evra pa je daljša kot bi se na prvi pogled zdelo. Sestavljena je iz štirih faz uvajanja:

- Predpristopna faza
- Faza po pristopu k EU do vključitve v ERM II
- Sodelovanje v ERM
- Uvedba evra

3.1 Predpristopna faza

V predpristopni fazi je najprej potrebno izpolniti kriterije za članstvo v EU, t.i. kopenhavnske kriterije. Ti so zagotavljanje demokracije, človekovih pravic ter spoštovanje manjšin. Drugi je delujoče tržno gospodarstvo ter sposobnost se soočati s konkurenco in tržnimi silami. Zadnji pa je sposobnost prevzeti obveznosti članstva, vključno z cilji politične in ekonomske unije oziroma sposobnost prevzetja pravnega reda EU.

Iz zadnjega kriterija izhaja, da mora nova članica EU uvesti evro v poznejši fazi oz. ko izpolni konvergenčne kriterije. Ob pristopu sta se k temu zavezali tudi Slovenija in Latvija. Obe državi sta bili takrat obvezani k uvedbi evra, ko jima uspe izpolniti kriterije. Nekatere države pa čeprav izpolnjujejo kriterije niso obvezane prevzeti evro. Tako državi sta Velika Britanija in Danska. Obe državi sta si izborili t.i. »*opt-out*« možnost. Evro jima ni potrebno prevzeti, vendar pa če si ga bosta zaželeli ga lahko takoj uvedeta.

3.2 Faza po pristopu k EU do vključitve v ERM II

Naslednja faza procesa ne traja dolgo časa in je namenjena prireditvi monetarnega sistema države članice tistemu, ki ga uporablja EU. Država se vključi v EMU, vendar ima status države z odstopanjem glede evra. Na tem mestu je potrebno poudariti, da sta monetarna in ekonomska unija različni instituciji. V drugi fazi uvedbe evra sta bili Slovenija in Latvija zavezani k odločbam ekonomske, ne pa tudi monetarne unije. Do končnega pristopa k evroobmočju pa je monetarna politika, še vedno v rokah centralnih bank držav pristopnic.

3.3 Sodelovanje v ERM II

Faza sodelovanja v ERM je tretja faza, na poti k uvedbi evra in traja najmanj dve leti. Slovenija je skupaj s še nekaterimi novimi pristopnicami vstopila v to fazo 28. 6. 2004, Latvija pa 2.5.2005. V ERM II so v osnovi vključene države, ki so članice EU in še niso prevzele evra kot svojo valuto. Zato v ERM II vežejo svojo valuto na evro. Vežava ni popolna, saj je dovoljeno nihanje ± 15 odstotkov od centralne paritetne vrednosti določene v drugem koraku proti uvedbi evra. Države se same odločijo kdaj bodo vstopile v ERM II, vendar pa se od njih pričakuje, da bo to takoj, ko so pripravljene za ta korak. Dvoletno sodelovanje v ERM II, v dovoljenih mejah gibanja tečaja in brez prilagoditev centralne paritetne vrednosti je eden izmed pogojev za uvedbo evra. V tej tretji fazi samostojnost monetarne politike pade, politika deviznega tečaja pa je osredotočena na stabilnost tečaja glede na evro.

3.4 Uvedba evra

Zadnja faza pa je sama uvedba evra, kot edino plačilno sredstvo. To se zgodi, ko je država vključena najmanj dve leti v ERM II in izpolni vse konvergenčne kriterije. Izpolnjevanje konvergenčnih pogojev ocenjujeta Evropska komisija in Evropska centralna banka v konvergenčnih poročilih najmanj enkrat na dve leti ali na zahtevo države članice EU, ki še ni uvedla evra. Svet EU v sestavi finančnih ministrov, nato na predlog Evropske komisije, po posvetovanju z Evropskim parlamentom in po razpravi v Evropskem svetu s kvalificirano večino odloči, ali je država članica izpolnjuje potrebne pogoje za uvedbo. Ko državo članico Svet potrdi, centralna banka te države postane del Evrosistema in prenese monetarne pristojnosti na Evropsko centralno banko. Guverner članice postane član Sveta ECB.

4 Predstavitev konvergenčnih kriterijev

Da lahko država članica Unije uvede evro mora izpolniti določene kriterije – to so tako imenovani konvergenčni (oz. Maastrichtski) kriteriji. Ti kriteriji so opredeljeni v Pogodbi o Evropski uniji iz leta 1993, znani tudi kot maastrichtska pogodba, od-tod tudi ime. Opredeljeni so v tekstu pogodbe, natančneje v 121. členu, še bolj natančno pa so definirani v protokolih k pogodbi. Formalno gre za štiri, vsebinsko pa za pet kriterijev, saj se javnofinančni položaj meri z dvema kriterijema. Maastrichtske kriterije lahko razdelimo na tri monetarne in dva fiskalna konvergenčna kriterija.

Lavrač (2007, str. 210) jih opiše:

1. Inflacija: Letna stopnja inflacije ne sme presegati referenčne vrednosti, ki jo določa povprečje inflacijskih stopenj treh držav članic EU z najnižjo stopnjo inflacije,

povečano za 1,5 odstotne točke. Glede na to, da se višina inflacije v treh državah z najnižjo stopnjo inflacije v času spreminja, se tudi referenčna vrednost maastrichtskega kriterija glede inflacije v času spreminja. Trenutno znaša 3,2% (maj 2008). Države kandidatke za priključitev EMU, pri katerih letna stopnja inflacije presega to referenčno vrednost, ne izpolnjujejo maastrichtskega konvergenčnega kriterija glede inflacije.

2. Obrestna mera: Dolgoročna obrestna mera ne sme presegati referenčne vrednosti, ki jo določa povprečje dolgoročnih obrestnih mer treh držav članic z najnižjo stopnjo inflacije, povečano za 2 odstotni točki. Glede na to, da se višina dolgoročnih obrestnih mer v teh treh državah enako kot inflacija vseskozi spreminja, se tudi referenčna vrednost maastrichtskega konvergenčnega kriterija v času spreminja. Trenutno znaša 6,5% odstotkov. Obrestna mera se ugotavlja na podlagi donosa do dospelosti desetletnih obveznic, ki imajo pomemben delež v prometu na trgu kapitala.
3. Stabilnost deviznega tečaja (sodelovanje v ERM II): Valuta mora vsaj dve leti sodelovati v evropskem mehanizmu deviznih tečajev ERM II in upoštevati njegove normalne meje dopustnih nihanj deviznega tečaja okrog centralnega tečaja, brez večjih pritiskov na deviznih trgih in brez devalvacije valute na lastno iniciativo.
4. Javnofinančni deficit: Javnofinančni deficit ne sme presegati 3% BDP (razen v izjemnih okoliščinah)
5. Javnofinančni dolg: Javnofinančni dolg ne sme presegati 60% BDP (oziroma če je višji, se mora tej referenčni vrednosti vsaj dovolj hitro približevati).

Po vseh teh pravilih pa se je potrebno vprašati kakšen je pravzaprav njihov namen. Lavrač (Slovenska pot do prevzema evra, 2007, str. 211) meni, da je namenov pravzaprav več. Osnovna zamisel je bila, da je oblikovanje monetarne unije pravzaprav mogoče le med državami, ki so dosegle zadostno nominalno konvergenco, to je usklajenost ali podobnost osnovnih makroekonomskih politik in njihovih končnih rezultatov. S tem bi se doseglo to, da nominalne konvergence opravijo selekcijo med državami kandidatkami in si zagotovijo, da bo skupna monetarna politika bolj uspešna, trdna in stabilna.

Drug namen konvergenčnih kriterijev pa je bil čas, kdaj se bo EMU dejansko uvedla. V Delorsovem načinu oblikovanja naj bi se to zgodilo že leta 1997, če bo takrat zadostno število kandidatk izpolnjevalo kriterije, najkasneje pa do 1999. Ker leta 1997 še nobena od kandidatk ni izpolnjevala kriterije je bilo jasno, da se bo EMU oblikoval leta 1999. Večina držav je imela še pred letom 1999 velike težave z izpolnjevanjem kriterijev, vendar pa so jih z velikimi naporji uspeli izpolniti.

Mogoči namen konvergenčnih kriterijev pa je tudi zavarovanje pred vključitvijo južnejših, finančno manj stabilnih držav v EMU, ki bi domnevno lahko ogrozile stabilnost evra in kakovost vodenja skupne valute. V prvi fazi so v EMU vstopile le finančno trdnejše države, najmočnejša izmed njih, Nemčija z zelo stabilno marko. Kasneje pa bi jim sledile še druge države, ko bi izpolnile maastrichtske kriterije. Če je to res bil namen EU ni uspel,

saj so se prav te države najbolj prizadevale za izpolnjevanje maastrichtskih kriterijev in tudi uspele.

4.1 Inflacija

Eden glavnih ciljev ECB je stabilnost cen v evro-območju. Tako je ta kriterij mogoče celo najpomembnejši in najverjetneje tudi najtežje dosegljiv. Tako za Slovenijo kot tudi za Latvijo velja, da jima bo potrebno vstopiti v EMU in prevzeti evro. Sloveniji je to uspelo leta 2007, Latviji pa je do tega uspeha manjkalo le neizpolnjen kriterij na področju stabilnosti cen. Maastrichtski kriterij za izpolnitev tega cilja je povprečje treh držav z najnižjo inflacijo, temu pa se prišteje še 1,5 odstotne točke. Kriterij se vseskozi spreminja, saj se spreminjajo tudi stopnje inflacije v tisti državah, v katerih so te stopnje najnižje.

Indeks cen življenjskih potrebščin

Indeks cen življenjskih potrebščin ali indeks cen potrošnih dobrin (*Consumer price index*) je merilo s katero se meri višino inflacije na izbranem območju v izbranem času.

Indeks cen življenjskih potrebščin, meri spremembe drobno-prodajnih cen izdelkov in storitev glede na sestavo izdatkov, ki jih domače prebivalstvo namenja za nakupe predmetov končne porabe doma in v tujini (nacionalno načelo porabe). Uteži, ki se uporabljajo za izračun indeksa v določenem letu, temeljijo na podatkih o izdatkih iz anket o porabi v gospodinjstvih kot glavnem viru podatkov. Uteži predstavljajo relativne deleže izdelkov in storitev v skupni vrednosti vseh opazovanih izdelkov in storitev in tako določajo relativno pomembnost (težo) spremembe cene posameznega izmed njih, glede na skupno spremembo cen. Harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin, meri spremembe v ravni drobno-prodajnih cen izdelkov in storitev glede na sestavo izdatkov, ki jih potrošniki (domači in tuji) namenjajo za nakupe predmetov končne porabe na ozemlju Slovenije (domače načelo porabe). Uteži temeljijo na podatkih iz nacionalnih računov o izdatkih gospodinjstev za končno potrošnjo; ti podatki so pri določenih skupinah izdelkov oz. storitev popravljeni s podatki iz drugih virov. Nove uteži so preračunane na cene iz decembra 2007; to je tudi referenčno cenovno obdobje. Harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin je primerljiv indeks cen življenjskih potrebščin, ki ga računajo tudi v drugih državah članicah Evropske unije in se uporablja za primerjanje inflacijskih stopenj med temi državami (Statistični urad RS, 2008).

Dejavniki inflacije:

Fiskalna in monetarna politika

Pomembna dejavnika inflacije sta tako monetarna kot tudi fiskalna politika. Prva je v rokah centralne banke in je neodvisna od državne oblasti, medtem ko je druga v rokah vlade. Centralna banka na inflacijo vpliva s spremembami količine denarja v obtoku. Za to nalogo ima centralna banka na voljo več instrumentov. Prvi izmed njih so operacije na odprtem trgu. Centralna banka s prodajo ali nakupom državnih vrednostih papirjev na odprtem trgu zmanjša ali poveča bančne rezerve. Te operacije so najpomembnejši stabilizacijski instrument, ki ga premore centralna banka. Drugi zelo pomemben instrument je politika diskontne stopnje. To je politika, ki poslovnim bankam omogoča, da si izposodijo denar od centralne banke v primeru, da njim zmanjkuje rezerv. Banke seveda za izposojlo plačajo neko diskontno stopnjo. Vpliv na inflacijo pa je v tem, da ko si poslovna banka izposodi denar, je denarja na trgu kar naenkrat več kot ga je bilo prej in večja količina denarja v obtoku spodbuja inflacijo. Zadnji pomembnejši instrument pa je politika obveznih rezerv. To je politika, ki daje centralni banki možnost, da s spreminjanjem stopenj obveznih rezerv vpliva na količino denarja, ki dejansko po npr. depozitu gre nazaj v obtok.

Na drugi strani pa je glavni instrument vlade vpliv na državne izdatke in prihodke. Glavni instrument je vpliv na višino davkov oz. na državne izdatke. To dosega z diskrecijskimi ukrepi in vgrajenimi avtomatskimi stabilizatorji. Med diskrecijske ukrepe spada vpliv na načrtovane izdatke države, vpliva na raven investicij ter spodbuja osebno potrošnjo s spremembami v davkih in transferih. Avtomatski stabilizatorji pa zmanjšujejo občutljivost gospodarstva na zunanje šoke. Ko država vstopi v monetarno unijo, svojo monetarno suverenost prenese na zunaj-državni organ. V primeru EMU je to ECB v Frankfurtu. Zaradi izgube monetarne suverenosti je dobra fiskalna politika še toliko bolj pomembna, da država ne zaide v težave z inflacijo.

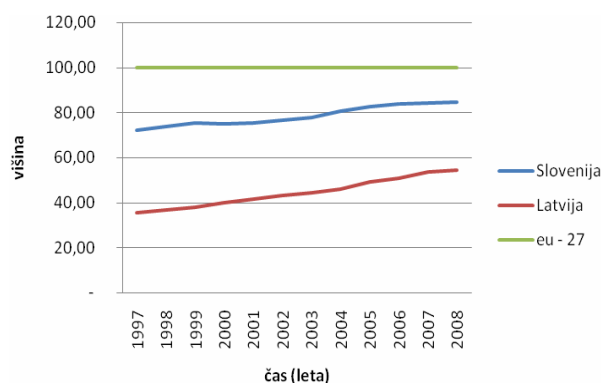
Poleg že omenjenih politik pa je še veliko drugih politik, ki pomagajo pri kontroli nad inflacijo. Pomembnejše med njimi so politika cen, zunaj trgovinska politika in plačna politika. Prav o slednji govori naslednje podpoglavje.

Plače

Ko država ostane brez svoje monetarne politike, je politika plač, še toliko bolj pomembna, saj se države zavedajo, da je na nasprotni strani inflacije brezposelnost in prava umetnost je voditi politike tako, da sta inflacija in brezposelnost relativno nizki. To povezavo se da pokazati s Philipsovo krivuljo na kateri imamo na eno osi inflacijo na drugi pa brezposelnost. Če državi ta politika uide iz kontrole, kot se je to zgodilo Latviji potem plače, ki naj bi načrtovano rastle enako kot raste tudi produktivnost, rastejo veliko hitreje in to povzroči močne pritiske na inflacijo in na pričakovanja o inflaciji. Na spodnjih slikah so vidne primerjave plač med Slovenijo in Latvijo ter njihova primerjava z EU-27. Kot vidite produktivnost dela obeh držav raste in se približuje povprečju EU-27, vendar pa je na

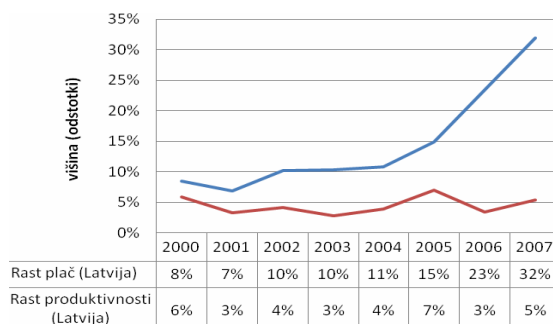
primerjavi rasti produktivnosti in primerjavi rasti plač vidno, da plače v Latviji rastejo bistveno hitreje kot pa raste produktivnost dela. Leta 2000 je bila razlika med produktivnostjo in rastjo plač samo dve odstotni točki in kot se iz grafa vidi ta razlika naraste na celih 27 odstotnih točk leta 2007. Slovenija je na drugi stani pred letom 2000 vedno beležila rast plač okrog 10%, po letu 2000 pa le še med 5 in 8%, medtem ko produktivnost ne preseže meje 3,5%.

Slika 1: Primerjava produktivnosti držav Z EU-27

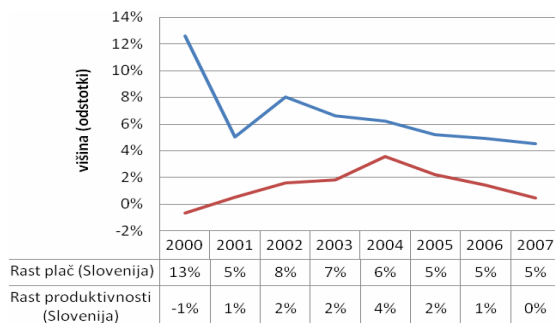

Vir: Eurostat, Labour productivity per person employed, 2008

Slika 2: Primerjava rasti plač in produktivnosti dela v Latviji

Slika 3: Primerjava rasti plač in produktivnosti dela v Sloveniji

Vir: Eurostat, Labour costs, 2008

Ballasa-Samuelsonov učinek

Balassa-Samuelsonov (B-S) učinek pomeni tendenco realne apreciacije domače valute (povečevanje realnega deviznega tečaja), ki je posledica razvojnega dohitevanja v procesu realne konvergence novih članic EU, ki lovijo ekonomsko razvitost EU. Njegov izvor je strukturne narave, izvira iz različne dinamike povečevanja produktivnosti v menjalnem in ne-menjalnem sektorju. To povzroči višjo rast cen, torej višjo inflacijo, ki je posledica nižje stopnje ekonomske razvitosti in razvojnega dohitevanja. Če je devizni tečaj fiksiran,

se B-S učinek pokaže kot višja inflacija, če pa je tečaj fleksibilen pa je učinek viden kot apreciacija domače valute. Če predpostavimo, da je tečaj v ERM II bolj ali manj fiksni, se bo B-S učinek pokazal predvsem v višji inflaciji. V državah pristopnicah so ocenili, da B-S predstavlja eno do dve odstotni točki inflacije. Ta del inflacije ni neposredno pod kontrolo monetarne politike, čeprav se ga do neke mere, izničiti z zelo restriktivno monetarno politiko. Na tem mestu se pojavi vprašanje, če je pribitek 1,5% k maastrichtskemu kriteriju dovolj velik ali morda premajhen za hitro vključitev v evroobmočje (Lavrač, 2007, str. 243).

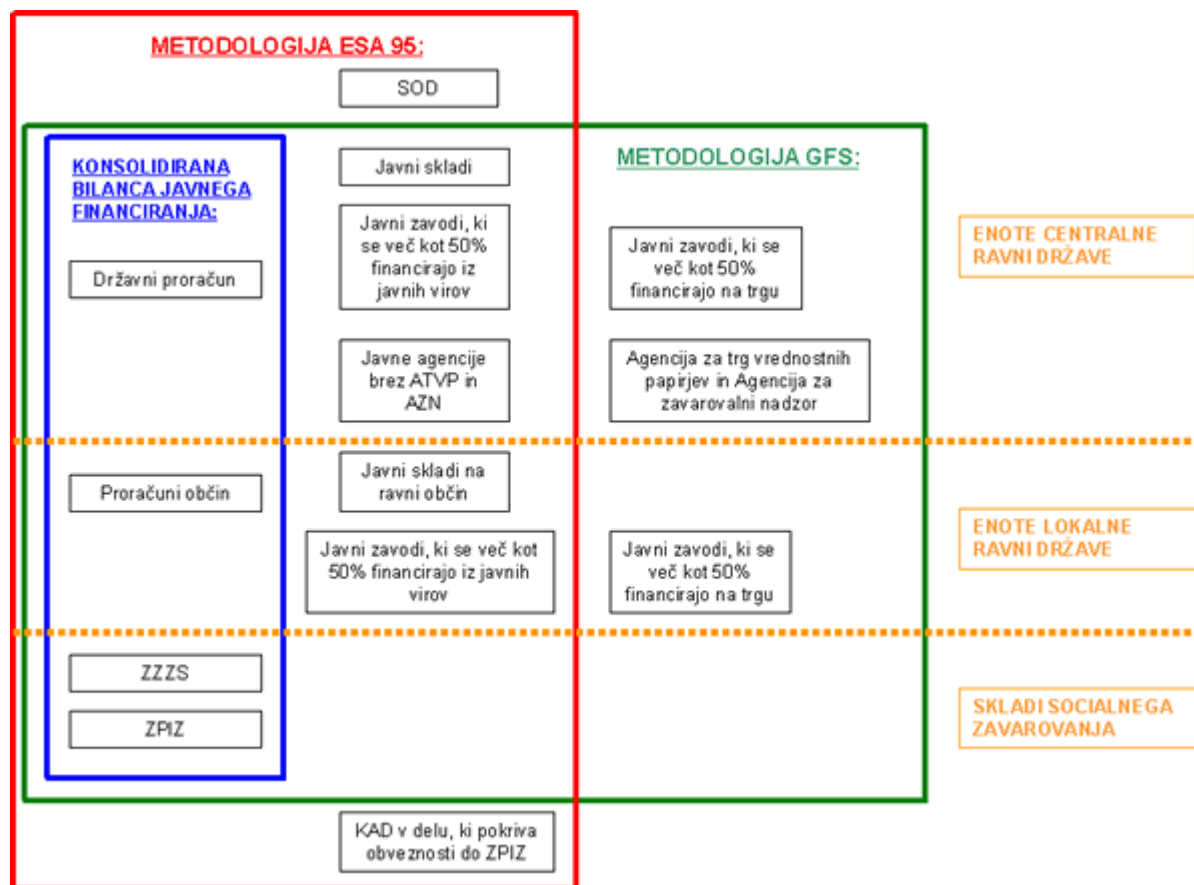
Ker ERM vendarle dopušča odstopanja v obe smeri, se B-S učinke pokaže tudi kot tendenčna nominalna apreciacija. V tem primeru bodo inflacijski pritiski manjši, bodo pa se težave pokazale na drugih področjih, najprej pri stabilnosti deviznega tečaja in nato pri mednarodni konkurenčnosti, pri plačilni bilanci, gospodarski rasti in zaposlenosti. Kot vidimo si absorbiranje B-S učinka razdelita inflacija in apreciacija valute.

Na račun B-S učinka je bilo narejenih veliko študij. Za to nalogo so pomembne predvsem tri. Prvo je leta 2002 naredil Christoph Fischer. Analiziral je 10 tranzicijskih držav med letoma 1993 in 1999. Njegov menjalni sektor sta bila kmetijstvo in industrija, medtem ko so ne-menjalni sektor bile storitve. S pomočjo panelnih ocen in SUR stalnih učinkov je ocenil vpliv B-S učinka na nekje med 0,7 in 2,2 odstotki. Za Slovenijo pa sta pomembni dve oceni, ocena Boštjana Jazbeca in Tine Žumer iz leta 2002. Jazbec je na podlagi četrletnih podatkov med leti 1993 in 2001 v proizvodnji in storitvah ugotovil, da je ocena B-S za Slovenijo med temi leti okoli 1,5 odstotkov. Žumer pa je s pomočjo letnih podatkov med leti 1993 in 2001 v industriji in gradbeništvu ter še nekaterih drugih storitvah prišla do vpliva B-S učinka v višini 0,7 odstotkov. (Verdenik, 2005, str. 30-31)

4.2 Vzdržnost javnih financ

Države EU imajo med seboj različne metodologije izračunavanja javnofinančnega primanjkljaja. Zaradi tega je bilo potrebno na ravni EU za primerljivost podatkov izbrati eno metodologijo, ki jo bodo uporabljale vse države za prikazovanje podatkov in za primerjave med seboj. Zato so za poročanje Komisiji in Eurostatu izbrali metodologijo Evropskega sistema računov ESA 95. Kot je iz spodnje slike razvidno se ESA 95 razlikuje od metodologije GFS, ki jo npr. uporablja Slovenija in tako bi lahko prišlo do velikih razlik v podatkih med državami.

Slika 4: Primerjava metodologij ESA 95 in GFS za Slovenijo

Vir: Ministrstvo za finance, Poročanje o stanju dolga, 2004

Pakt stabilnost in rasti

Pakt stabilnosti in rasti je bil ustanovljen, da prepreči nastop prevelikih deficitov v državnem proračunu euroobmočja potem, ko država vstopi v tretjo fazo priključitve in že dejansko prevzame evro. Osnovna ideja pakta je že od vsega začetka, zagotoviti zdrave, vzdržne javne finance na srednji rok. Maastrichtska pogodba daje državam samo kvantitativne kriterije za pridobitev enotne valute, ne pa tudi s katerimi ukrepi doseči te kriterije, zato se je državam zdelo smotno, da prevzamejo Pakt. Pakt je torej osnovan na fiskalnih kriterijih Maastrichtske pogodbe in razširja njena določila s podajanjem postopkov, sankcij in olajševalnih okoliščin.

Pakt stabilnosti in rasti poizkuša preprečiti problem zastonjkarstva in moralnega hazarda, ki se pojavi v primeru unije. V EMU morajo vstopiti vse države, izjema so bile tri države, ki si v preteklosti dobile možnosti izbire. Države, ki pa so vstopile leta 2004 in po tem datumu, pa so vezane k temu, da vstopijo v EMU.

Ker še vedno ni možnosti za izhod iz članstva v EU, se pojavlja problem zastojkarstva, saj država lahko prevali del stroškov slabo vodene politike na ostale države članice. Posamezna država se zaveda, da bodo druge države članice poskušale rešiti problem, saj visok dolg in prekomeren deficit škodujeta celotnemu evroobmočju. Razvoj na finančnih trgih in dinamika cen sta zelo odvisna od pričakovanj, ki se razvijejo na osnovi rezultatov na makroekonomskem področju. ECB skrbi na nadnacionalni ravni za stabilnost cen. Z večanjem zadolževanja in slabimi javnimi financami posamezna država pritiska na obrestne mere in z tem posledično tudi na cenovno stabilnost.

4.3 Javni dolg

Javni dolg predstavlja nakopičene javnofinančne primanjkljaje prejšnjih obdobj. Vsakič, ko nastane javnofinančni deficit se javni dolg poveča za nek določen odstotek in ob presežkih se lahko zmanjša, če se presežek uporabi za servisiranje dolga.

Velikost javnega dolga se največkrat meri v primerjavi z velikostjo BDP države. Največkrat pa ni tako pomembna velikost tega dolga, ampak ročnost tega dolga in način njegovega odplačevanja. Potrebno je dobro uskladiti, kje, kako in za koliko časa se država zadolži. Z dobrim zadolževanjem se izognemo različnim tveganjem in država lahko nemoteno vodi svojo fiskalno politiko, tako kot jo je do sedaj. Nekatere države imajo ogromne dolgove, vendar to nikakor ne vpliva na njihovo fiskalno politiko, saj imajo dobro organizirano servisiranje dolga in javne finance, so tako vzdržne na dolgi rok.

4.4 Dolgoročne obrestne mere

Dolgoročne obrestne mere so mere oz. donosi desetletnih obveznic, ki predstavljajo velik delež v prometu kapitala. Tako Slovenija kot tudi Latvija sta dokaj majhna finančna prostora z malo konkurence med bankami na finančnih trgih. Zlasti Slovenija je bila znana, da sta v veliki meri prevladovali samo dve poslovni banki. To privede do dileme, če je referenčna mera res objektivna. Pri nizki stopnji konkurence lahko pride do tega, da imajo posamezne finančne institucije prevelik vpliv, oz. večjega kot v bolj finančno razvitih državah.

Statistični podatki o dolgoročnih obrestnih merah se nanašajo na povprečne mesečne obrestne mere za dolgoročne državne obveznice, ki jih je izdala država, podane v odstotkih na leto. Statistični okvir za opredeljevanje dolgoročnih obrestnih mer upošteva načela, ki so bila določena in se izvajajo v okviru Evropske komisije kot del priprav za tretjo fazo Evropske ekonomske in monetarne unije (EMU) za obstoječe države članice EU. Za pristopne države, ki se bodo pridružile Evropski uniji, veljajo štirje kriteriji iz Pogodbe. Opravlja se redna ocena obveznosti obstoječih držav članic do EMU. Četrti maastrichtski kriterij temelji na ravni dolgoročnih obrestnih mer. 4. člen Protokola o kriterijih konvergence v skladu z 121. členom Pogodbe določa, da izpolnjevanje četrtega kriterija

konvergence "pomeni, da je imela država članica v obdobju enega leta pred preverjanjem povprečno nominalno dolgoročno obrestno mero, ki ni presegala za več kot 2 odstotni točki povprečne nominalne dolgoročne obrestne mere treh najbolj uspešnih držav članic glede stabilnosti cen. Obrestne mere se določajo na podlagi dolgoročnih državnih obveznic ali primerljivih vrednostnih papirjev z upoštevanjem razlik v nacionalnih definicijah. Evropska centralna banka in Evropska komisija sta se skupaj z nacionalnimi centralnimi bankami pristopnih držav trudili, da skupno ugotovijo reprezentativne dolžniške vrednostne papirje, ki bi jih lahko uporabljali za določanje dolgoročnih nominalnih obrestnih mer, po potrebi pa tudi drugih (alternativnih) indikatorjev dolgoročnih obrestnih mer za primer, da ni ustreznih državnih obveznic (Harmonizirana dolgoročna obrestna mera za namene ocenjevanja konvergence, 2006).

4.5 Sodelovanje v ERM II

Eden od konvergenčnih kriterijev je tudi sodelovanje v deviznem mehanizmu ERM II. Vsaka od držav kandidat, za prevzem evra mora v tem mehanizmu delovati najmanj dve leti in če po dveh letih izpolnjuje vse ostale kriterije, ji Komisija in ECB prižgeta zeleno luč za dokončen prevzem evra. Da država članica izpolni ta kriterij, mora tečaj njene valute biti stabilen v primerjavi s tečajem evra. Glede pojma stabilnosti je bilo veliko vprašanj, saj stabilnost lahko pomeni veliko različnih vrst vodenja deviznega tečaja. Državi je dovoljeno, da svoj tečaj aprecira ali deprecira največ 15% centralne paritetne vrednosti, ki je bila sprejeta ob vstopu v ERM II.

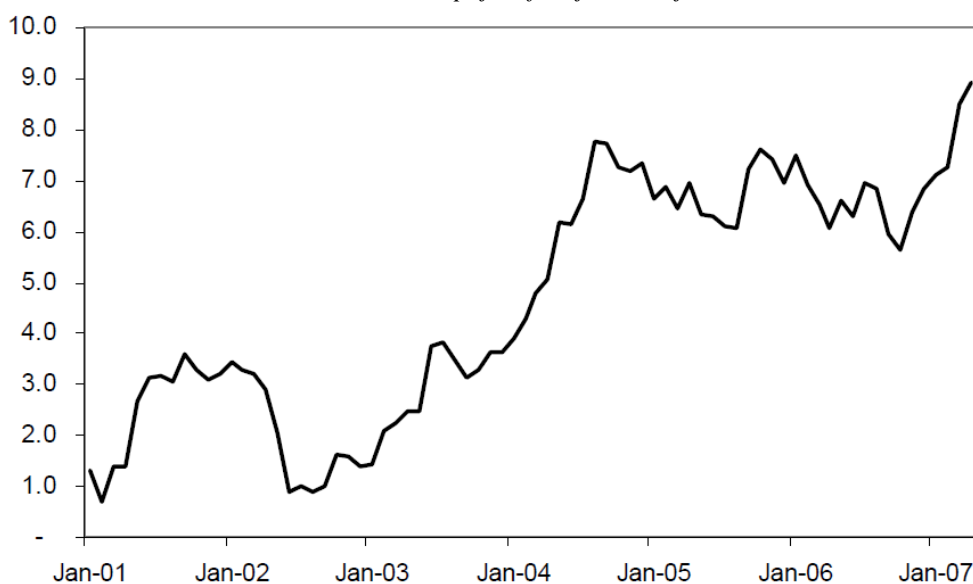
5 Izpolnjevanje kriterijev v Sloveniji in Latviji

5.1 Inflacija

Inflacija v Latviji

Latvija je bila pred vstopom v ERM II ena od držav z zelo nizko inflacijo. V letu 2002 je bila samo 2%, leta 2003 pa je trend začel strmo naraščati in danes ima Latvija velik težave z zajezivijo velike inflacije. Trend Latvijske inflacije je v rasti in možno je pričakovati, da bo tako tudi v srednji prihodnosti, še bolj zaskrbljujoče pa je ogromen cenovni pritisk s strani domačih proizvajalcev in ogromni pritiski na dvig plač. Zanimivo je, da je Latvija z uspešno protiinflacijsko politiko junija 2002 dosegla 0,9% y-o-y inflacijo. Inflacija pa je bila pod 2% med aprilom 2002 in majem 2003. Po tem obdobju pa inflacija nezadržno raste v višave. Glavni krivci za to so apreciacija evra z tem deprecijacija lats-a in z tem višje uvozne cene, pričakovanja do bodo z evrom prišle tudi višje cene, kar je prodajalcem omogočalo zaračunavanje višjih cen. Za zadnje dvige inflacije pa je najverjetneje krivo pregrevanje na trgu dela in visoka inflacijska pričakovanja.

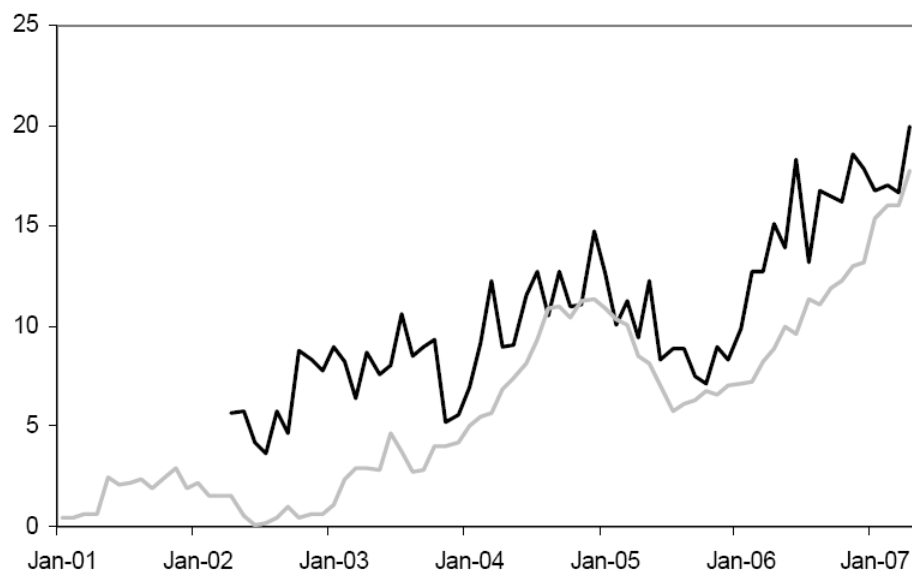
Slika 5: Stopnja inflacije v Latviji

Vir: Vanags A. & Hansen M., *Inflation in Latvia: causes, prospects and consequences 2007*, str. 4

Močno verjamem, da je za inflacijo kriv velik pritisk na delodajalce po zvišanju plač in tudi njihovem dejanskemu zviševanju. Rast plač je lepo vidna na spodnjem diagramu, saj nam kaže, da je rast plač y-o-y¹ v Latviji v prvem kvartalu leta 2008 kar 33,3%, kar je daleč nad rastjo produktivnosti. Zanimiv rezultat pokaže primerjava PPI² indeksa in stopnje rasti plač. Izkaže se, da je med njima približno 15 mesečni zamik, saj je npr. PPI rast decembra 2006 skoraj enaka rasti plač v septembru 2005.

Slika 6: Primerjava PPI indeksa in indeksa rasti plač

Vir: Vanags A. & Hansen M., *Inflation in Latvia: causes, prospects and consequences 2007*, str. 8

¹ Year over year, metoda, ki primerja rezultate enega časovnega obdobja z drugim na letni osnovi

² Producer price index, indeks cen na drobno

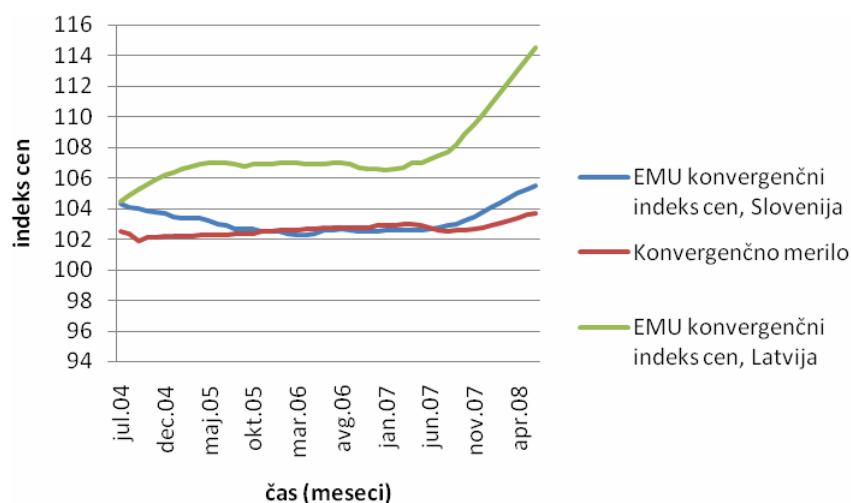
Inflacija v Sloveniji

Od osamosvojitve naprej, ko je Slovenija dobila lastno valuto, se je stopnja inflacije do leta 1999 vseskozi zniževala. Po inflacijskih šokih v letu 2000 pa se je ta trend ponovno obnovil. Probleme v letu 1999 je povzročila sovpadajoča kombinacija močnih inflacijskih šokov: učinki uvedbe davka na dodano vrednost (DDV), podražitev nafte na svetovnem trgu in obrat v poslovnem ciklu. Dodatni dejavniki, ki so vplivali na vztrajnost inflacije so bili prilagajanje plač, slab odziv monetarne politike in deprecirani realni tečaj tolarja. Pomembna dejavnika, ki sta močno delovala proti znižanju inflacije pa sta bila tudi poviševanje davčnih stopenj in do neke mere nadzor na cenami. Zmerna restriktivna politika je kljub vsem tem oviram uspela zajezi inflacijske pritiske in Slovenijo ponovno premaknila v dezinflacijski trend in inflacija je padla iz desetodstotne na manj kot tri odstotno leta 2003. Sloveniji je uspelo zadržati nizko inflacijo in leta 2006 izpolniti kriterij za vstop v EMU. (Banka Slovenije, Letno poročilo 2006, str. 15-17)

Doseganje kriterija

Sloveniji je uspelo izpolniti ta kriterij in ker z ostalimi ni imela prevelikih težav je vstopila v EMU in prevzela evro. Latvija na drugi strani, pa ima velike težave prev s tem kriterijem. Od samega vstopa v ERM ji inflacija uhaja iz nadzora in nezadržno raste. Inflacija kot posledica že prej opisanih težav posledica ima skozi zadnjih nekaj let tendenčno rast in je dosegla že višino preko 10%. Kot je iz spodnje slike vidno ob vstopu v EU in tudi ob vstopu v ERM nobena od držav ni izpolnjevala kriterija glede stabilnosti cen. Slovenija je imela po vstopu trend padanje inflacije in je nekje ob koncu leta 2005 začela izpolnjevati ta kriterij, ga izpolnjevala celo leto 2006 in si s tem zagotovila vstop v evroobmočje. Inflacija Latvije pa je nekje do sredine leta 2005 naraščala, potem se je ustalila in nato celo malo upadla, vendar pa je potem od srede leta 2007 doživela skokovito rast in je sedaj daleč nad konvergenčnim merilom.

Slika 7: Primerjava stopenj inflacije držav s konvergenčnim kriterijem

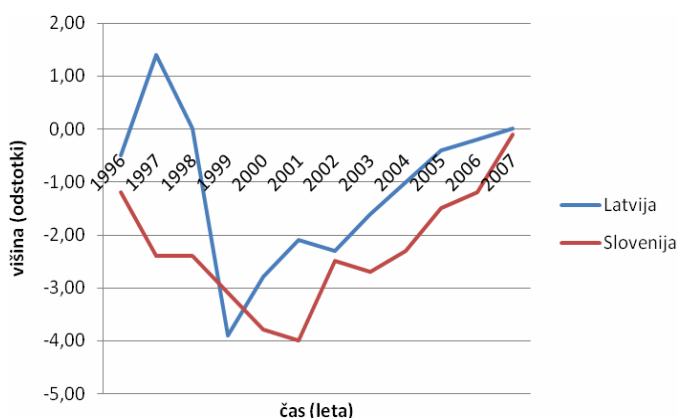

Vir: SURS (EMU konvergenčni indeks cen), Latvijas statistika (Consumer price statistics)

5.2 Javnofinančni primanjkljaj

Javnofinančni primanjkljaj izpolnjujeta tako Slovenija kot Latvija od svojega vstopa v EU. Obe imata po letu 2004 trend padanja javnofinančnega primanjkljaja in sta se že skoraj pomaknili v javnofinančni presežek. Referenčna meja za izpolnitev tega kriterija je, da primanjkljaj ne sme biti večji kot 3% BDP na letni ravni. Ta kriterij zahteva skrbno fiskalno politiko v vseh letih ne le zato, da bi država izpolnjevala konvergenčne kriterije vendar tudi zato, ker jo za neizpolnjevanje kriterijev čaka kazen. V obeh državah predvidevajo še nadaljnji padec primanjkljaja v naslednjih letih.

Slika 8: Gibanje proračunskega primanjkljaja Slovenije in Latvije

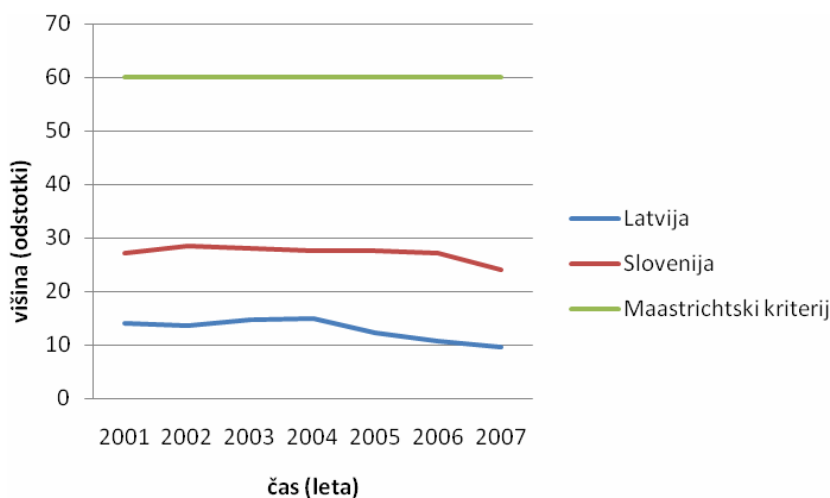

Vir: Eurostat, Principal European Economic Indicators (PEEIs)

5.3 Javni dolg

Najprej bom prikazal gibanje javnega dolga v obeh državah, ter ga primerjal s konvergenčnim kriterijem. Kot bo vidno iz grafa, obe državi izpolnjujeta ta kriterij že od vstopa v EU.

SLIKA 9: Primerjava gibanja javnega dolga držav s konvergenčnim kriterijem

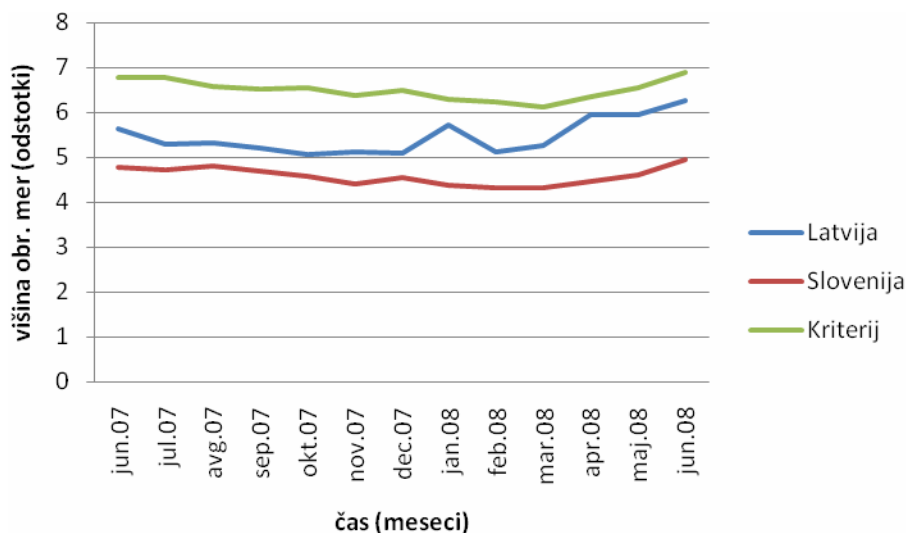
Vir: Eurostat, Principal European Economic Indicators (PEEIs)

Med leti 2001 in 2006 je slovenski javni dolg več ali manj ostal na isti točki. V letu 2007 pa je padel in dosegel 24,1% BDP. Latvijski javni dolga pa je podobno stagniral med leti 2001 in 2004. Po letu 2004 pa je začel padati in je v letu 2007 dosegel 9,7%. Rezultati kažejo, da sta obe državi zelo uspešni na tem področju in, da v zadnjem času zmanjšujeta svoje zunanje dolgove. Obe državi sta daleč pod mejo 60% javnega dolga v BDP-ju in tako obe izpolnjujeta kriterij že od vstopa v EU.

5.4 Dolgoročne obrestne mere

Kot je iz spodnjega grafa razvidno obe proučevani državi izpolnjujeta kriterij med obdobjem od junija 2007 do junija 2008. Obe državi sta ta kriterij izpolnjevali tudi pred tem obdobjem. Opaziti je, da so Latvijske obrestne mere precej blizu konvergenčnemu kriteriju v zadnjih mesecih. To je predvsem odraz visokih stopenj inflacije in tudi pričakovane visoke inflacije tudi v prihodnje. Obrestne mere namreč vsebujejo v sebi še nek določen odstotek rizične premije, ki je v latvijskem primeru najverjetneje višji kot v državah z dokaj nizko inflacijo.

Slika 10: Primerjava gibanja dolgoročnih obrestnih mer držav s kriterijem

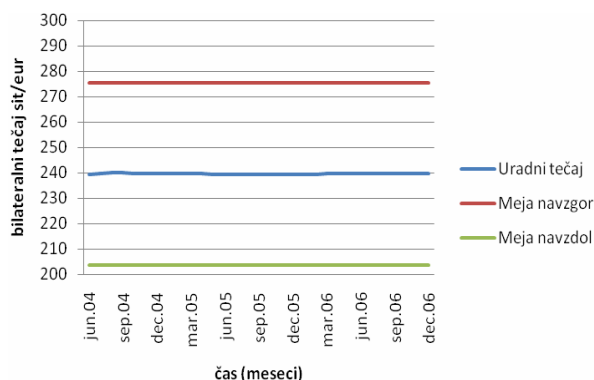
Vir: ECB (<http://www.ecb.eu/stats/money/long/html/index.en.html>), lastni izračuni

5.5 Sodelovanje v ERM II

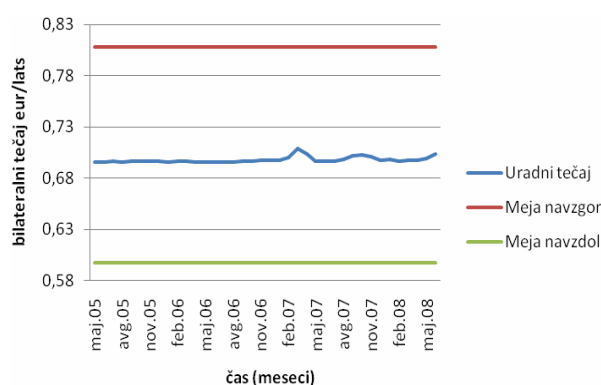
Iz spodnjih grafov je lepo razvidno, da se tako slovenski tolar, ki je v ERM II vstopil 28.6.2004, kot tudi latvijski lats, ki je v ERM II vstopil 2.5.2005, gibljeta skoraj po svoji paritetni vrednosti in, da ni velikih odklonov tečajev ne v eno ne v drugo stran. Slovenija in

Latvija sta z dobro devizno politiko in s pomočjo drugih mehanizmov lepo vodili svoje tečaje. Slovenija je 1.1.2007 prevzela evro in izstopila iz ERM II in prevzela evro.

Slika 12: Gibanje tečaja tolara

Slika 11: Gibanje tečaja latsa

Vir: ECB (<http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=2018794>)

Sklep

Konec leta 1992 je bila v Maastrichtu podpisana pogodba, ki je pomenila novo stopničko v poglobljanju EU. To je bila pogodba o monetarni uniji, ki je sledila pogodbama o carinski uniji ter notranjemu trgu. Države EU so sklenile, da bodo v mednarodni ekonomski prostor vpeljale novo valuto, ki naj bi bila glavni konkurent ameriškemu dolarju.

Pred vstopom v to unijo so morale države izpolniti maastrichtske konvergenčne kriterije. Teh kriterijev je pet in se nanašajo na stabilnost cen, zdrave javne finance, stabilne tečaje valut ter nizke obrestne mere. Izpolnjevanje teh kriterijev bi državam omogočalo vstop v EMU ter prevzem evra.

Slovenija in Latvija sta se tej poti zavezali z vstopom v EU maja 2004. Ker morajo vse države pristopnice v EU slej kot prej prevzeti evro, se je večina držav tega lotila zelo hitro in že dobra dva meseca po vstopu v EU vstopile tudi v ERM II. Med njimi je bila tudi Slovenija. Latvija na drugi strani pa je z vstopom v ERM II počakala do maja 2005. Obe državi sta se resno lotili izpolnjevanja maastrichtskih kriterijev že od samega vstopa v EU.

Obe državi sta zgledno izpolnjevali skoraj vse kriterije že ob vstopu in tudi po njem. Nobena od držav ni imela javnofinančnega primanjkljaja nikoli večjega kot 3% BDP in obe državi imata tukaj v zadnjih letih tudi trend upadanja primanjkljaja. Obe sta zelo malo zadolženi v tujini, saj njun javni dolg ni bil nikoli blizu dovoljenim 60% BDP. Latvija je v obeh teh kriterijih celo boljša od Slovenije. Slabša pa je v izpolnjevanju obrestnega kriterija, saj je ta vezan na inflacijski kriterij. Slovenija je sicer tu boljša, vendar pa obe državi izpolnjujeta ta kriterij. Zadnji kriterij poleg, dve letnega sodelovanja v ERM II, pa je

inflacijski kriterij. Inflacijski kriterij je največkrat za večino držav najtežje dosegljiv in tako je bilo tudi v primeru Slovenije in Latvije. Nobena od držav ob vstopu ni bila niti blizu izpolnitvi tega kriterija. Zanimivo pa je to, da je ob vstopu Slovenije v EU začela inflacija ob dobri protiinflacijsko politiko padati. V Latviji pa se je dogodil ravno obraten fenomen. Inflacija je od vstopa v EU vseskozi narašča, in ni ji videti konca. Glavni krivec za to naj bi bili ogromni pritiski na plače v Latviji. Ravno zaradi tega kriterija si je Latvija morala prirediti svoje načrte o prevzemu evra leta 2008 in sedaj napoveduje, da ji bo inflacijo uspelo znižati pod raven kriterija nekje do leta 2012 in upa na prevzem evra leta 2013.

Slovenija je odlično uspela ukrotiti inflacijo na tako raven, ki je izpolnjevala kriterij in je bila ocenjena kot vzdržna na dolgi rok. Slovenija je bila prva od pristopnic leta 2004, ki ji je uspel ta veliki met s prevzemom evra leta 2007. Leta 2008 sta ji sledili še Malta in Ciper. Latvijo pa je na žalost pokopala velika inflacija, ki je izbruhnila prav v obdobju vstopa v EU.

Literatura in viri

1. Brataševac, M. (2000). *Evro in slovenska podjetja*. Ljubljana: Open Society Institute Slovenia.
2. Divjak, J. (2004). *Oblikovanje referenčne obrestne mere*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
3. *Economic and Financial affairs - Latvia*. (2005). European commission. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_economic_situation/member_state8606_en.htm
4. Eijffinger, S. C., & Haan, J. (2000). *Monetary and fiscal Policy*. Oxford: Oxford University press.
5. *Ekonomska in monetarna unija*. (2006). Banka Slovenije. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu <http://bsi.si/ekonomska-in-monetarna-unija.asp?MapaId=170>
6. *Harmonizirana dolgoročna obrestna mera za namene ocenjevanja konvergence*. (2006). Banka Slovenije. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/financni-podatki.asp?MapaId=1008>
7. *Konvergenčno poročilo 2004*. (2004). ECB. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr2004sl.pdf>
8. *Konvergenčno poročilo maj 2006*. (2006). ECB. Najdeno 2008 na spletnem naslovu <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr2006sl.pdf>
9. *Konvergenčno poročilo maj 2007*. (2007). ECB. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200705en.pdf
10. *Konvergenčno poročilo maj 2008*. (2008). ECB. Najdeno 2008 na spletnem naslovu <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805sl.pdf>
11. Kramberger, P. (2005). *Slovenija in EMU*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta Maribor.
12. Kumar, A., & Zajc Kejžar, K. (2006). *Delovno gradivo za študij pri predmetu Ekonomika EU in Slovenija*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta Ljubljana.
13. *Latvia: from Vision to Action*. (2006). Latvian Academic Library. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu: www3.acadlib.lv/greydoc/Latvijas_attistibas_koncepcija/summary.doc
14. Lavrač, V. (2004). Izpolnjevanje Maastrichtskih kriterijev in Slovenija. *Bančni vestnik*, 53 (5), str. 13-21.
15. Lavrač, V. (2006). Prednosti in pasti hitre vključitve v evrsko območje. *Bančni vestnik*, 55 (9), str. 1.
16. Lavrač, V. (2007). *Slovenska pot do prevzema evra*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
17. *Letno poročilo 2006*. (2006). Banka Slovenije. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu http://www.bsi.si/iskalniki/letna_porocila.asp?MapaId=709

18. *Long-term interest rate statistics for EU Member States*. (2008). ECB. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu <http://www.ecb.eu/stats/money/long/html/index.en.html>
19. *Metodološka pojasnila*. (2008). .Statistični urad RS. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu http://www.stat.si/doc/metod_pojasnila/04-136-MP.htm
20. *Monetary Policy of the Bank of Latvia*. (2008). Latvijas banka. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu <http://www.bank.lv/eng/main/all/monpolicy/mp/monpol/>
21. Mrak, M. (2002). *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV založba.
22. *Poročanje o stanju dolga*. (2004). Ministrstvo za finance. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu http://www.mf.gov.si/slov/por_stanje_dolga.htm
23. *Prilagajanje slovenskih podjetij evru*. (januar 2002). Ferlinc, M. & Ješovnik, P. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu <http://www.gzs.si/pripone/930/oei1164d930.pdf>
24. *Statistical data*. (2008). Eurostat. Najdeno junij 2008, from ec.europa.eu/eurostat
25. Štiblar, F. (1999). Obrestne mere v evropski monetarni uniji. *Bančni vestnik*, 48 (6), str. 12-15.
26. *The Euro*. (2008). European Commission. Najdeno junij 2008 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/economy_finance/the_euro/why_euro9322_en.htm
27. *Transition report 2005*. (2005). EBRD.
28. Vanags, A., & Hansen, M. (2007). *Inflation in Latvia: causes, prospects and consequences*. Riga: Baltic international centre for economic policy studies.
29. Vanags, A., & Hansen, M. (2006). *Inflation in the baltic states and other new EU member states: Is there a mystery to unravel*. Riga: Baltic international centre for economic policy studies.
30. Verdenik, B. (2005). *Pomen Balassa-Samuelson učinka pri izpolnjevanju maasteričskih kriterijev*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta Ljubljana.